

DVIJE FRANKOPANSKE GLAGOLJSKE
DAROVNICE PAVLINIMA
(G. 1372 i 1452)

Ovdje se publiciraju dvije glagoljske originalne isprave pisane na pergameni, jedna iz g. 1372., a druga iz g. 1452. Obje idu u krug relativno brojno sačuvanih isprava hrvatskoprimorskih pavlina iz Srednjega vijeka, koje su oni brižljivo čuvali, naknadno ih potvrđivali i njima dokazivali svoja prava na posjede ili povlastice, što su ih stoljećima stjecali. Pavlinske isprave pisane glagoljicom nastale su na području jugozapadne Hrvatske, dakle na posjedima krčkih knezova Frankopana odnosno na području hrvatsko-istarske ili gvozdanske vikarije hrvatske pavlinske provincije. To je područje u kasnom Srednjem vijeku bilo izrazito glagoljaška domena, pa su se i pavlini gvozdanske vikarije – za razliku od svoje braće u sjevernoj Hrvatskoj – služili glagoljskim pismom i hrvatskoslavenskim bogoslužjem. Gvozdanskoj su vikariji pripadali samostani u Gvozdu kod Modruša, u Senju, Novom Vinodolskom, Crikvenici, Čepiću, Sv. Petru u Šumi (ova dva u Istri) i dr. Da su ti pavlini bili doista glagoljaši, imamo dosta potvrda. Tako se u buli pape Julija II. od 11. maja 1504. za fratre te hrvatsko-istarske vikarije kaže, da su »fratres sub lingua sclava«.¹ Za neke sačuvane glagoljske tekstove znamo da su za njih bili pisani, na pr. Vatikanski brevijar Ilirico 10 iz g. 1485. (za samostan sv. Jelene kod Senja),² II. novljanski brevijar iz g. 1495. (za samostan sv. Marije pod Novim)³ i Blagdanar popa Andrije iz Novoga od g. 1506. (za pavlinskog priora Ivana Pažanina, t. j. za novljanski samostan sv. Marije)⁴ i t. d.

Od danas poznatih glagoljskih isprava pavlinske provenijencije najveći ih je broj publicirao već Ivan Kukuljević u Acta croatica, Listine hrvatske, Zagreb 1863., i to 63 na broju za razdoblje od 1375–1500 (samo što je neke od njih, koje su bile sačuvane u mladim latiničkim kopijama, sam prenio u glagoljicu). Sve je te isprave po drugi put publicirao Đuro Šurmin u Hrvatskim spomenicima, Zagreb 1898., dodavši im još samo dvije, i to sve u ćirilskoj transkripciji.

Od svih tih u Kukuljevića i u Šurmina publiciranih isprava samostana sv. Spasa kod Senja tiče se 14 isprava (među ovima su i sve glagoljske pavlinske isprave iz XIV. st.), a ovog se samostana tiču i nove dvije isprave, što ćemo ih ovdje predati naučnoj javnosti u suvremenoj latiničkoj transliteraciji, po-prativši ih nužnim objašnjenjima.

1.

BRINJE, 5. AUGUSTA 1372. KNEZ ANŽ DARUJE
PAVLINIMA SV. SPASA DOHOTKE, KOJI MU PRIPADAJU
U DRAZI BAŠČANSKOJ

To je pergamena, koja se nalazi zajedno s nekoliko drugih glagoljskih listina u franjevačkom samostanu u Ljubljani. Njene su dimenzije: širina 25,5, visina 13,5 cm. Na donjem je pregibu (pliki) pričvršćena uzica, s koje je otkinut viseći pečat. Oštećena je i prema tomu nečitljiva samo na dnu lijevog vertikalnog pregiba (isp. sliku!).

S obzirom na rani datum ove pergamene njeno je pismo vrlo zanimljivo za povijest glagoljskog pisma, posebno za povijest glagoljskog pisma u diplomaciji. Malobrojne glagoljske listine XIV. st. datirane prije ove naše isprave pisane su više ili manje pravilnim uglatim ustavom ili polkaustavom, dakle pismom liturgijskih kodeksa (ispor. dvije novljanske listine od g. 1309.⁸ ili bulu pape Grgura iz g. 1371.⁹ i dr.).

U drugoj polovici XIV. st. nalazimo u glagoljskim ispravama pored ustava (kojim su pisane na pr. i dvije pavlinske isprave u Baški g. 1375.⁷) novu vrstu pisma, koje nije više tako simetrično ni uglati i u kojem se postepeno javljaju individualni i brzopisni elementi. Slova ostaju više ili manje nevezana u međusobnom odnosu, ali sve se više diferenciraju i dijele na kratka slova, koja ostaju među dvije osnovne linije, i duga slova, koja se pružaju preko gornje ili donje linije. Prelazi se dakle polako na četverolinijski sistem i napušta uglatost i ustavna pravilnost. Taj se proces razvija polako i spontano na više strana. U tom procesu nužno se dvolinijska slova skraćuju ili splešujavaju, a trolinijska ili četverolinijska se sve više produžuju. U stepenu te diferenciranosti može se gledati opći paleografski pa i hronološki momenat u razvoju glagoljskog neliturgijskog pisma na putu prema kurzivu. Ako se poslužimo terminologijom ruskih paleografa, koji ćirilsko pismo analognog stadija nazivaju skoropisom, imali bismo u riječi brzopis određeniji termin nego što je opći izraz »prelazno pismo«; a mogli bismo taj tip pisma zvati i minuskulom.

U navedenom smislu naša isprava je doista pisana dosta ranim stadijem brzopisa te ona u paleografskom smislu može naći oslonca i u nekom pogledu analogije s nekoliko godina mladim pismom bosanske (sokolske) isprave iz g. 1380.⁸ i Kožljačkog razvoda iz g. 1395.⁹ pa i u nešto kurzivnijem pismu senjske listine od g. 1393.¹⁰ Rukopis ove naše pavlinske isprave čuva još dosta

uglatih oblika ustava, slova su mu pisana nevezano, samo se više puta slova vežu vodoravnom linijom s gornje strane (na pr. u riječima: *n-ašb* 1^r, *s-voju* 2^r, *z-a-to* 6^r i dr.). To je pojava, koja se može primijetiti na pr. i u spomenutoj ispravi od g. 1393., a bez sumnje je to imitacija sličnih linija vodilica u ljepšim kodeksima hrvatskog ustava, kao što se lijepo vide u Novakovu misalu. Stil i duktus slova pavlinske isprave su stabilni, ali u pogledu gornjih i donjih granica (linija) slova mora se reći, da je osobito donja granica nestabilna, tako da pojedina slova nemaju siguran položaj, kao da se još nisu odlučila ni za dvolinijski ni za četverolinijski okvir. Uglavnom ostaju među dvije osnovne linije slova: *i* (koji je splošten, ali još nije povaljen), *e*, *m*, *v*, *t*, *š*, *u*, poluglas, *o* (koje pada i nešto niže), *s* (koje također jedva izdržava uski prostor), *đ* (također jedva). Gornju liniju prelaze: *a*, *d*, *ž*, *g*, *h*, *l*, *r* kao i sve vertikalne ligature. Redovno prelaze donju liniju: *k*, *n*, *p*, *ju*; malo i neredovito je prelaze: *b*, *c*, *č*, *ć*, *m*, *e*. Gornju i donju liniju prekoračuju: *z*, *f*, *h* (katkada), *g* (djelomično).

Konzervativnu pravilnost i uglatost čuvaju osobito slova *o* i *u*, slovo *l* ima čak trokutastu gornju petlju poput starijih spomenika. Naprotiv karakteristično je visoko izdizanje spojnice slova *d* (koje ima još uglate očiće) kao i prednje grane slova *g* i *h*. Slovo *i* pokazuje karakterističan prelazan stadij, koji u varijacijama pokušava da očuva svoj ustavni oblik u uskom prostoru dviju linija. Nema potvrde slovu ſ niti slovu HP . Pisar se naime služi umjesto toga slovom B uvijek samo za *ja*, slovom III uvijek za *ju*, dok se skupina *je* piše ili samo sa *e* (na pr. *pristoe*, *spasene*) ili sa *ie*, a skupini *jo* nema u ispravi primjera. Poluglas je čest na kraju riječi u obliku sitnog štapića, a više ga puta zamjenjuje zaobljena crtica ponad slova, pa i usred riječi. Konzervativnost ovoga pisma pokazuje i to, da u njem nema pokušaja kićenja slova nepotrebnim produžnim zavojcima niti »odvezivanju«² zatvorenih oblika na donjoj liniji, koje pojave karakteriziraju već pismo spomenute sokolske isprave iz g. 1380. i koje su se lijepo razvile istom u drugoj polovici XV. stoljeća.

Pismo naše isprave karakteriziraju i brojne ligature, koje dobro obilježavaju glagoljsko pismo u času napuštanja ustavne pravilnosti, a prije formiranja individualnog kurziva. U ovoj ispravi od 13 redaka ima 46 vertikalnih i 23 horizontalne ligature. U vertikalnoj ligaturi diže se slovo *o* 27 puta (na slova: *v*, *g*, *m*, *k*, *n*, *p*, *h*, *t*), slovo *r* 14 puta (na slova: *b*, *v*, *p*, *t*), a slovo *u* 5 puta (na slova: *n*, *s*, *š*). Od horizontalnih ligatura ima neobičnih (*i+d*, *i+ž*, *i+l*) kao i posve nekvivalentnih (*e+d*, *e+ž*, *a+d*, *k+l*). Trosložna je ligatura samo *t+v+o* (dva puta).

Sve u svemu, pismo ove pergamene je dobar primjer glagoljskog diplomskog pisma iz ranog stadija četverolinijskog brzopisa te paleografski potvrđuje njeno stvarno datiranje.

Jezik je isprave hrvatskočakavski; pored bezvrijednih poluglasova, jedini je ostatak crkvenojezične tradicije oblik (*sveta*)go (dva puta). U refleksi

»jata« nalazimo ikavizme: *vidivše, naprid, smite, miseca i litih*; ekavizam je samo *pred*, a riječ *včnim* pisana je s »jatom«. Ističe se stari pluralni oblik participa *vidivše*. Pisanje *zdrave* (= zdravje) i *spasene* (= spasenje) je naravno ortografska stvar.

*Tekst isprave**

Mi knezъ Anžъ damo znati vsimъ pred' kihъ obraz' ta našъ listъ / pride, k(a)ko <pride> predъ n(a)šъ f(r)a(t)a(r) Ėkovъ preurъ s(veta)go Spasa svoju bratju z Lubotine pr[oseč] / našъ dara milosrdna, a to da bismo ihъ ne brižili v dohodcihъ ... anih¹¹ ki namъ [pri] / stoc v Drazi Bašćanskoi. A mi vidivše nihъ podob'nu proš'nu učinis'mo imъ tu / milostъ, daš'mo i darovasmо včnimъ zakonomъ ta našъ dohodakъ fra / tromъ više imenovanimъ kloš'tra s(veta)go Spasa, a to zato daš'mo, oni su dl / žni b(og)a moliti za naše zdrave, a za našihъ mrtvihъ d(u)š' spase / ne. Zato mi za|po|v(i)da(mo) vsimъ našimъ pod'knežinomъ, sud'cemъ, sa'n(i)kom i vsake / vr(ъ)ste ofi-ci(ělom) ki su sada i ki budu napridъ, da tihъ frat(a)rъ ne brižite / više imenova[nihъ] i za nimi nastanućimъ (sic!), da obaruite i branite, ako našu / mil(o)st' ljubit[ě], inako stvoriti ne smite. I na to imъ dasm(o)¹² ta n(a)šъ listъ / otvoreny pod[ъ našъ p]ečats, pisanъ i d(a)nb v Brinabъ, miseca avgusta / .d. (= 5) d(a)nb, ... n po' litih H(risto)vih .č.t.n.b. (= 1372).

Na lijevom rubu vertikalno nalazi se kratak glagoljski zapis, koji je tako izbrisan, da se sa sigurnošću ne da ništa pročitati.

Na naleđu pergamene je latinski sadržaj isprave pisan gotičkim kurzivom:

Co. Ioanes relaxat 4^{mas} omnium . . . / ipsi spectantium in valle besche . . . / fratrum heremitarum. / 1372 mensis Augusti . . .

U donjem desnom uglu naopako glagoljicom: *Svetoga Spasa.*

Bilješke uz tekst

Knez Anž (Ivan), sin kneza Bartola Krčkoga, vlada porodičnim imanjima zajedno s bratom Stjepanom od 1358. g. do svoje smrti 1393. Stoluje većinom u Brinjama (a brat mu u Modrušama). Poznat je po svojoj stalnoj privrženosti kralju Sigismundu i borbi za oslobođenje kraljice Marije, zbog čega je postao na kraju i hrvatskim banom.¹³ Otokom Krkom vladala su oba brata podije-

* Tekst je prenijet u što vjernijoj transliteraciji latinicom. Pritom je kontinuirana skripcija razriješena na sastavne riječi, vlastita su imena pisana velikim slovom i postavljena interpunkcija. U tekstu skraćene riječi popunjene su izostavljenim dijelovima u zaporkama (), nestali dio teksta stavljen je u zaporku [] ili su na tom mjestu stavljene točkice, a slučajno izostavljeni dio riječi stavljen je u zaporku < >. Slovo **III** reproducirano je kursivnim *ju*, a **W** u vrijednosti *šč* također kursivno.

livši ga međusobno. Gore publiciranom darovnicom knez Anž poklanja pavlinskom samostanu sv. Spasa kod Senja dohotke, što bi ih od njih imao da dobiva u Drazi baščanskoj. Iz toga bi izlazilo, da je Anž vladao Baškom, t. j. jugoistočnim dijelom otoka. No 9 godina kasnije, t. j. 9. augusta 1381. izdaje knez Stjepan (Štefan) istom prioru sv. Spasa darovnicu, kojom mu daje »nike dohotke, ki nas tikahu ot njih vinogradov' ke imihu v Drazi baščanskoj«, i to gotovo istim riječima, a možda i istom rukom, kojima je pisana Anževa darovnica.¹⁴ Ta bi se stvar mogla protumačiti tako, da je sada postao Štefan gospodar Baške i da su mu senjski pavlini podastrli darovnicu kneza Anža, da se po njoj kao predložku izradi nova. Neka promjena među braćom je veoma vjerojatna, jer su se tada na Krku događali krupni događaji: g. 1378–1381. vodio se rat između kralja Ludovika i Mlečana, otok Krk je također bio ratno poprište, a sama Baška je bila g. 1380. spaljena od mletačke vojske. Ipak nije isključeno, da se ta promjena dogodila i prije spomenutih događaja, jer se već g. 1375. spominje u Baški jedan službenik kneza Štefana.¹⁵

Pavlini su odavno imali u Drazi baščanskoj svojih posjeda, i to ne samo oni senjski, nego i oni iz Gvozda.¹⁶ Osobito su ovdje koncentrirali svoj interes fratri samostana sv. Spasa u Ljubotini kod Senja. Najstarija potvrda o posjedovanju sv. Spasa u Baški je jedna isprava od 23. marta 1371.,¹⁷ a za njom odmah slijedi ova naša isprava pa druge od 1375., 1381. i t. d. Pavlini su dolazili do baščanskih vinograda i drugih zemalja poklonima i kupnjom. U XV. st. vidi se njihova težnja da svoje posjede koncentriraju oko crkve sv. Kuzme i Damijana (koja se spominje već g. 1426.¹⁸) s jasnom namjerom, da se ondje nastane. Ta je njihova tendencija jamačno u vezi s općim povlačenjem Senjana na otok Krk, osobito u Bašku, za vrijeme turskih opasnosti. Konačno je krčki knez Ivan Frankopan darovao fratrima sv. Spasa tu crkvu sv. Kuzme i Damijana sa svima njenim dobrima dne 20. augusta 1455.¹⁹ To darivanje potvrdio je krčki biskup Nikola dne 14. aprila 1466. vikaru fra Stanislavu s »Lenje«²⁰ uz jedinu obavezu, da fratri plaćaju biskupu jednu libricu tamjana godišnje. Datum darivanja crkve sv. Kuzme i Damijana može se smatrati početkom pavlinskog hospicija u Baški, koji se uvijek smatrao podružnicom sv. Spasa. Ova nevelika crkva nalazila se na zapadnom kraju baščanske uvale, u Zaroku, gdje joj se još danas vide posljednji ostaci, što ih narod zove »mostir«. Pavlini su ondje – nakon privremenog istjerivanja od strane Mlečana g. 1480. – živjeli uvijek u malenom broju (oko 2 redovnika) sve do ukidanja njihova matičnog samostana sv. Spasa za cara Josipa II. Tada je mletačka vlada prodala njegova dobra na licitaciji za 27.000 lira i stvorila zakladu, koja se s vremenom rasplinula.²¹

Fratar Jakov, koji je po našoj ispravi prior sv. Spasa, poznat nam je iz nekoliko isprava. On je prior i u ispravi od 23. marta 1371., kojom neki Stanac poklanja sv. Spasu u Baški vinograd s kućištem,²² i u ispravi od 11. augusta 1375., kojom Ivan Mikulanić iz Senja daruje sv. Spasu jedno zemljište u Baški,²³ i u ispravi od 23. septembra 1375., kojom Rada Krasnelina daruje sv. Spasu jednu zemlju u Drazi baščanskoj,²⁴ i u ispravi od 9. augusta 1381., kojom ga knez Štefan oprašta od podavanja za vinograde u Drazi baščanskoj.²⁵

OTOČAC, 8. MAJA 1452. KNEZ ŽIGMUNT FRANKAPAN
DARUJE PAVLINIMA SV. SPASA JEDNO MLINIŠTE
NA ŠVICI

Prošle je godine u biskupskom arhivu u Krku naišao na ovu pergamentu kancelar Ivan Žic među spisima XIX. stoljeća. Nitko nije znao, kako i kada je ovamo dospjela. Kako joj ovdje nije bilo mjesto, on ju je spremio u kasu.

Pergamena je široka 26,5, a visoka 18,2 cm, bijela je i dobro ušćuvana. Samo je na krajevima gornjega pregiba nešto oštećena, ali bez štete za pismo. Višeci pečat je otpao, pa je na donjem pregibu ostala provučena trobojna vrpca (zeleno-bijelo-smeđa) široka 0,5 cm. Pismo je dobro čitljivo.

Glagoljski kursiv ove isprave je već dobro razvit kursiv nesimetričnog četverolinijskog tipa, u kojem između dviju osnovnih linija ostaju samo slova *e*, *i* (položeno), *s*, *v*, *z*, *š*, *m*. Slova se slabo dodiruju, a ligature su one najobičnije. Za poluglas nema nijednoga primjera, ali zato je i preobilno zastupan njegov zamjenik apostrof, koji stoji dosta visoko nad linijom slova, i to bez ikakve logike, uz konsonant ili vokal, na kraju i usred riječi. Slovu »đerv« također nema primjera, jer nepoznati pisar za glasove *ja* upotrebljava slovo »jat« (i to samo u toj vrijednosti), za glasove *ju* upotrebljava slovo »ju«, slova *e* i *i* nisu nikad prejotirana, a za *j+o* nema u tekstu primjera. Glasovi *u* i *č* bilježe se još potpunim, a ne pojednostavljenim oblicima. U duhu tradicionalne grafije piše se bez *a* riječ *dn'* (= dies i datum) i *Franka'pn'*. Krate se samo riječi sveti i gospodin, i to na običajan način, samo je pisar dva puta zaboravio staviti titlu, a jednom ju je metnuo na riječ *Spasu* bez potrebe. Pisarevom nepažnjom – mada je pisar inače vješt – nastale su još tri pogreške, koje sam u prijepisu ispravio, a ispod crte označio pogrešku. Rezimirajući opće podatke i opći utisak o kursivu ove isprave može se reći, da on poprečno odgovara kancelarijskom kursivu druge polovice XV. stoljeća. Za godinu 1452. ovaj kursiv izgleda doduše nešto preran, jer se u ovo doba neke isprave još pišu poluustavnim oblicima, ali druge, kao na pr. tinska od 18. oktobra 1451. a osobito ona Dujma Frankopana od 8. novembra 1445. i isprava o kupnji Kušete Štefanića od 28. juna 1459. (sve u Arhivu Jugosl. akademije) ne razlikuju se pismom od naše.

Jezik isprave je hrvatskočakavski s ikavskim (*viditi*, *kadi*, *viku*, *vičnim*, *grihe*, *misec*, *zapovidamo*) i ekavskim (*mesto*, *peti*, *veru*, *verni*, *stesniti*) refleksima za »jat«. Oblici ne pokazuju veće starine: *v našem plemenitom mestu Otočci*, *ne imii* (3 sg. impt.), *s dobru volu*, *ki budu* (3 pl. fut.); *vsim*, *vsaki*; oblik *zdrave'* možda odgovara izgovoru *zdravje*; pogrešno *k h tomu* pokazuje bez sumnje kolebanje između izgovora *k tomu* i *h tomu*. Tradicionalno se piše kratica *sgo* = svetago.

Tekst isprave

Mi knez' Žigmunt' de Franka'p(a)n', knez' krčki i modruški i pročaē damo viditā vsim' i vs(a)komu /komu se pristoi' i pred²⁰ kih lice i obraz' pride ov' naš' list', kako to mi' dasmo i da / rovasmo edno mesto na Švici', kadi

e' podobno²⁷ edan' malin' učiniti s(ve)tomu Spasu / viku vičnim' zakonom'. A ti dobri' ljudi' g(ospo)d(i)n vikariš' Stanislav' od molstira s(veta)go / Mikule' z Gozda i fratar Filip', priur od s(veta)go Spas'a blizu Sena z drage' ka se' zove' / Ljubotina' sa v'sim' svojim' kuven'tom',²⁸ ki su sada i ki potle' budu obečaše' pod s(ve)ti / posluh i zave'zaše se' š nih' dobru volu sebe' i po nih' ki koli' pri tom' s(ve)tomu domu / ostanu za zdrave' naše' i za naše' grihe' dokle smo živi' vsaki' mīsec .v. (=3) mīse' / pe'ti', a kadī bi'smo mi pomankali, da za našu dušu viku vičnim' zakonom' imaju' ob' / služevati te .v. (=3) mīse' vsaki' mīsec' po nih' veru i po nih' konšenciju'. Zato mi / zapovidamo v'sim' ki naš' ljube', kako ste nam' verni', da nigdor ne imi' brižiti' / ni' stesni'ti danē i odlučēnē dobro volnoga našega, ko mi' dasmo sa v'sim' ča / pristoī' k tomu²⁹ mestu. Na to dasmo naš' list' otvoren pod naš' pečat'. D(a)n' v našem' / plemenitom' mesti' Otočci', miseca maē d(a)n' 3 (=8), v l(eti)h g(ospo)dnih' č u l b (=1452).

Na poledini pergamene nalaze se zapisi o sadržaju isprave, pisani raznim rukama, od kojih dvije pišu glagoljicom, a dvije latinskim jezikom. Glagoljski zapis se čita:

*Kneza Zigmunta / to e list' na malin' na Švici / s(ve)tomu Sp(a)su [latini-
com:] Lubotina. [Latinskim gotičkim kurzivom:] littera comitis Sigismundi
super molendinum / de S(an)cio Spas in Suitza.*

Ispod toga pisano naopako i kasnijom rukom:

*Littera Sigismundi Frangepani de / donatione Molae in Svicza cum suis /
confinijs sub obligatione legendi / quovis mense sacra tria. / Anno 1452.*

Sa strane još mlađom rukom:

*Littera Sigismundi Frangepani / donantis quoddam terrenum / sub obligatione
legendi quo / vis mense sacra tria. / AN^o 12.*

Bilješke uz tekst

Ova se isprava pridružuje skupini poznatih pavlinskih isprava – darovnica, što su ih oni dobivali od pojedinih vlastodržaca, budno ih čuvali i svakom zgodom iznova potvrđivali. U ovom slučaju darivalac je knez Žigmunt Frankapan, predmet darivanja je mjesto na Švici, gdje se ima sagraditi mlin, a za samostan sv. Spasa iz Ljubotine kod Senja dar primaju i obavezuju se na protu usluge u molitvama fra Stanislav kao vikar sv. Mikule iz Gvozda i fra Filip kao prior sv. Spasa.

Mliništa na Švici kraj Otočca oduvijek su poznata kao vrlo pogodna mjesta za mlinove i stüpe sve do danas.³⁰ Stoga se i u ispravama u toku XV. stoljeća više puta spominju kao predmet darivanja. Knez Žigmunt, jedan od sinova kneza i bana Nikole IV., stolovao je u Otočcu već i prije g. 1449., a te su godine pri diobi između osmero braće njega zapali gradovi: Otočac, Prozor, Vrhovina i Dabar.³¹ On je već g. 1444. poklonio pavlinima sv. Jelene iz Senja jedno pusto mlinište na Švici, gdje su bila njegova dva mlina, da ih poprave

i uživaju,³³ a pavlinima sv. Nikole na Gvozdu iste godine 24. lipnja potvrđuje darovnicu, kojom im je bio Ivan Frankapan (njegov djed) poklonio jedan mlin i stupu na Švici, a sam dodaje jedan mlin i pilu.³⁴ Za vrijeme borba oko ugarskoga prijestolja između cara Fridrika i kralja Matijaša, pošto su bila i braća Frankapani podvojeni i u međusobnoj zavadi, stradali su i mlinovi u kneževini kneza Žigmunta na Švici. A tada je i knez sam bio oduzeo pavlinima mlinove. Stoga, kad je nastao mir i kralj Matijaš ostao jedinim vladarom Hrvatske, Žigmunt se 31. ožujka 1463. obavezuje pred kraljem, da će po kraljevu nalogu vratiti pavlinima dva mlina, pilu i stupu.³⁴ Slično knez Žigmunt vraća ispravom od 9. kolovoza 1464. samostanu sv. Nikole na Gvozdu »mesto ed'no na Švici, na kom' e pila prvo bila, ko mesto su bili bratiè moè i sinovci moi raz'valili ... i dva malina i ed'nu stupu na Švici, a to za prošnju krata Matièša ...«³⁵ Po smrti kneza Žigmunta (1465) pavlini sv. Jelene i sv. Spasa – smatrajući njegovu braću i sinovce baštincima njegove gospoštije – podnose im svima na njihovu sastanku u Senju na potvrdu sve svoje posjede, među kojima se u ispravi od 5. ožujka 1466. spominju i: »2 malina, ki su na Švici, iošèe treti malinb, ki e svete Elene v Bočacéhb« i t. d.³⁶

Fratar Filip, prior sv. Spasa kod Senja, spominje se u istom svojstvu i u drugim ispravama, na pr. 16. II. 1450. (kad kupuje u Baški vinograd),³⁷ 2. IX. 1451. (kad zamjenjuje vrt u Baški),³⁸ a jamačno je identičan i s onim priorom Filipom, koji je 7. III. 1447. bio prior u Crikvenici,³⁹ 18. V. 1472. prior u Ospu pod Novim⁴⁰ i 15. III. 1475. prior sv. Jelene kod Senja.⁴¹

Najviše nas zanima ime fratra Stanislava, vikara samostana sv. Nikole iz Gvozda, kojega spominju izvori od g. 1444. do 1475., i to uvijek kao vikara, dakle starješinu svih pavlinskih samostana južne Hrvatske i Istre, a to je bila glagoljaška vikarija hrvatske pavlinske provincije. Gotovo nema pavlinskog dokumenta iz tog područja i vremena, koji ne spominje fra Stanislava: na njegovu molbu izdaju Frankapani pavlinima darovnice ili potvrde posjedovanja, on prima, kupuje i zamjenjuje nekretnine svojih samostana i slično. Zanimljivo je, da se u mnogim izvorima fra Stanislav naziva Poljakom. Prvi izvor, a to je isprava od 24. VI. 1444., kojom knez Žigmunt Frankapan potvrđuje i proširuje darovnicu kneza i bana Ivana pavlinima na molbu fra Stanislava, on se naziva *Stanislaus de Bohnia*.⁴² Ako to nije nečija pogreška u čitanju umjesto *de Polonia*, onda bi on bio rodom iz staroga grada Bochnie, znamenite solane blizu Krakova. U glagoljskoj ispravi od 2. rujna 1451., pisanoj »v kloštri s(veta)go Sp(a)sa«, kojom pavlini zamjenjuju svoj vrt u Baški, spominje pisar među prisutnima i [*Stani]slava vikariša crkve s(ve)t(a)go Mikule z' Gvozda*.⁴³ U Arhivu Jug. akademije postoje dvije kopije jedne isprave kneza Ivana Frankapana, gospodara otoka Krka, kojom potvrđuje darovnicu svoga djeda kneza i bana Ivana danu pavlinima u Modrušu 12. listopada 1330(!). Ove dvije kopije se u koječemu međusobno razlikuju pa i u datiranju: prva, starija (sudeći po papiru, a to je arbalet u krugu dokumenata Jug. akademije D-LXV-79, 102 i 125 iz g. 1645. i 1646., ide u sredinu XVII. st.) nosi datiranje u Krku 8. travnja 1454., a druga valjda iz XVIII. st., datirana je 8. travnja 1456. Ne upuštajući se u pitanje autentičnosti ovoga dokumenta, pisana latinskim jezikom, ni u fiksiranje njegovih pogrešaka (na pr. knez Ivan ili Anž V., djed Ivana VII. nije mogao izdati

darovnicu već g. 1330., jer tada još možda nije bio ni rođen), želim samo konstatirati, što se u njima kaže o fratru Stanislavu. U prvoj se dakle kopiji kaže: *quod venerabilis et religiosus vir Stanislaus de Polonia, vicarius fratrum eremitarum ordinis S. Pauli primi eremite, in claustris S. Nicolai episcopi et confessoris in nemore Gvozdz supra Modrusiam fundati, in nostram personam veniens praesentiam* i t. d. Stanislav Poljak je dakle došao na Krk, da izmoli od kneza Ivana potvrdu starije darovnice, i to stoga, što je u darovnici bilo govora i o nekom vinogradu u Bašćanskoj drazi na Krku. U drugoj kopiji Stanislav se zove *frater Stanislaus Polonus de Bosnya vicarius fratrum heremitarum* i t. d. Ovaj izraz »de Bosnya« ne će biti drugo nego krivo čitanje riječi »de Bohnya«, rodnog mjesta fra Stanislava, kako je gore rečeno. Evo dalje o njemu i drugih izvora. U latinskoj ispravi od 25. III. 1461.⁴⁴ na molbu fratra Stanislava (*fratris Stanislai Poloni*) Stjepan Frankapan u Modrušu daruje i potvrđuje pavlinima mnoge posjede, među ostalima i dva mlina: *unum fratres heremitarum fundaverunt, item alium molendinum emit Fr. Stanislaus Polonus Vicarius*. I darovnicu gojmerskog plebanuša Matka Grepčića pavlinima od 5. lipnja 1461. prima vikariš Stanislav.⁴⁵ On se spominje i u hrvatskoj ispravi iz Modruša od 4. VIII. 1463. kao »poštovani i razumni muž fratar Stanislav ... vikariš«.⁴⁶ Zanimljivo je, da se u ispravi od 14. travnja 1466., što je pisana glagoljicom, a kojom krčki biskup Mikula potvrđuje fratrima sv. Spasa crkvu sv. Kuzme i Damijana u Baški, imenuje kao stranka *frataro Stanislavo z Lenje reda fratrov remeto s(veta)go P(a)vla prvoga remete, vikarii provincie molstira i klostra preslavnago arhierē i spov(i)dnika Mikule na Gvozdi modruškomb*.⁴⁷ Izraz »z Lenje« ili »Lende« (kako ga čita T. Maretić u Akademijemkom rječniku s. v.) bez sumnje odgovara izrazu »de Polonia«.⁴⁸ Pri izdavanju te isprave fra Stanislav je bio osobno u Krku zajedno s Jurjem, priorom sv. Spasa, jer se tako mora razumjeti dalji tekst: *kako predb nast svojim kipom pristupajući esu navestili ...* Još se spominje fratar Stanislav kao vikariš sv. Mikule iz Gvozda u onom prijepisu isprave kralja Matijaša od 31. III. 1463., što ga izdaje modruški kaptol istom vikaru 10. VI. 1471.⁴⁹ i konačno u ispravi od 1. IV. 1475., po kojoj Vitko Krajač prodaje jedan vinograd *ot'cu vikarišu z' Gvozda s(veta)ga Mikule po imenu Stanislavu*.⁵⁰

No najzanimljivije je za nas ono, što o fra Stanislavu vele pavlinski historičari, koji su bez sumnje sačuvali unutarnju, možda i dokumentarno fundiranu redovsku tradiciju, a po njoj izlazi, da je fra Stanislav bio hrvatsko-glagoljski pisac. Tako Andrija Eggerer u svojim analima veli o njemu ovako: *Stanislaus Polonus, coenobii de Gvozdz reparator, Regulae, Constitutionum et Sermonum beati Augustini ad fratres glagolitas interpres*.⁵¹ Slično veli i Nikola Bengner u svojem rukopisnom djelu »Catalogus authorum«: *P. Stanislaus Polonus prior coenobii de Gvozdz in Illyrico floruit anno 1476. Exposuit Regulam, Constitutiones et Sermones S. P. Augustini ad fratres dictos, suis religiosis in eorum lingua Illirica. Ex Gyöngy Cap. 61 ad annum 1475*.⁵²

Fra Stanislav je dakle preveo, jamačn s latinskog prijedloška, na hrvatski jezik glagoljskim pismom: pavlinsku regulu (t. j. pravila, pripisana sv. Augustinu), pavlinske konstitucije i govore sv. Augustina. Među danas poznatim i sačuvanim glagoljskim rukopisima nije poznat nijedan tekst, za koji bi se

moglo reći da odgovara jednom od spomenutih prijevoda. Ali poznato je, da su pavlini primorsko-istarske vikarije bili glagoljaši, t. j. da su se u svojim crkvama služili glagoljskom liturgijom i pisali glagoljskim pismom.

Iz svega, što nam je dosad poznato o fra Stanislavu, izlazi, da je on bio upravo otac primorsko-istarske vikarije, koji je u toku XV. stoljeća neumorno radio i na ekonomskom osiguranju kao i na kulturnom osamostaljenju hrvatskih glagoljaških pavlina.

(Primljeno za štampu na 7. sjednici I. odjela od 9. X. 1953.)

BILJEŠKE

- ¹ E. Sladović, Povesti biskupijah senjske i modruške, Trst 1856, 217.
- ² I. Milčetić, Hrvatska glagoljska bibliografija, Starine 33, 78.
- ³ I. Milčetić, o. c. 62-63.
- ⁴ J. Urana, Hrvatskoglagoljski blagdanar, Rad 285, 95-98.
- ⁵ Isp. snimku u L. Geitlera, Dié albanesischen und slavischen Schriften, Zagreb 1883. Objc su u Arhivu Jugosl. akademije (Gl. isprave I, 1-2).
- ⁶ Isp. snimku uz Milčetićev članak Hrvatski prijevod bule pape Grgura XI pavlinima, Starine 35.
- ⁷ U Arhivu Jugosl. akademije (Glag. ispr. I, 4), tekst u Kukuljevića, Acta croatica, Listine hrvatske, Zagreb 1863, br. 8 i 9.
- ⁸ Isp. snimku uz raspravu A. Cronie u Glasniku zem. muzeja u Bosni i Hercegovini, 39, Sarajevo 1927.
- ⁹ Litografska je snimka priložena u Kukuljevićevu Arhivu za povj. jugosl., II-2.
- ¹⁰ Snimka je i u Geitlera, o. c., i u Jagića, Glagoličeskoe pismo, Sanktpeterburg 1911., tabla XXV br. 61., i u Vajsa, Rukovět hlalohské paleografie, Prag 1932., tabla L. Original je u Arhivu Jugosl. akademije (Glag. ispr. I, 7).
- ¹¹ Ova riječ, koja se ne da pročitati, pisana je naknadno iznad retka i jamačno joj je mjesto ovdje. Značit će ono isto, što znači na nalednu riječ »4mas«.
- ¹² Riječ »dasm« pisana je također naknadno iznad retka.
- ¹³ Opširnije o njegovu životu i djelovanju v. u U. Klaića, Krčki knezovi Frankapani, I, Zagreb 1901., str. 166-188.
- ¹⁴ Tekst u Kukuljevića, Acta Croatica br. 11, i u Šurmina br. 28.
- ¹⁵ Kukuljević br. 9 i Šurmin br. 25.
- ¹⁶ Kukuljević br. 16 i Šurmin br. 45.
- ¹⁷ T. Smitčiklas, Codex diplomaticus, XIV, 231. Ta je latinska isprava prevedena »de scabonico« (dakle s glagoljice). No tu se pogrešno kaže »ecclesia sancti Spiritus de Lubetingno«, a ta je pogreška nastala bez sumnje tako, što se glagoljska kraćenica »spse« (= spās) pročitala kao latinsko »Spiritus«.
- ¹⁸ Isp. glagoljsku ispravu od 17. XI. 1426. u Kukuljevića br. 26 i u Šurmina br. 61; zatim ispravu od 16. II. 1450. u Kukuljevića br. 53 i u Šurmina br. 104 te od 2. XI. 1451 u Kukuljevića br. 59 i u Šurmina br. 112.
- ¹⁹ Farlati, Illir. sacrum, V, 305.
- ²⁰ Isp. Kukuljević br. 81 i Šurmin br. 154, zatim Farlati V, 306 i latinski prijevod biskupove isprave u Arhivu Jugoslavenske akademije (II d 141).
- ²¹ Isp. Farlati, V, 306-308, i izvještaj krčkog biskupa Ivana Sintića Vicku Dandolu g. 1806. u biskupskom arhivu u Krku (sv. I. bisk. Sintića). Povijest ovog hospicija nije dosad nigdje sustavno prikazana.
- ²² Smitčiklas, Codex diplomaticus, sv. XIV, 231.
- ²³ Kukuljević br. 8 i Šurmin br. 24.
- ²⁴ Kukuljević br. 9 i Šurmin br. 25.
- ²⁵ Kukuljević br. 11 i Šurmin br. 28.
- ²⁶ »idpred«.

²⁷ »bodobno«.

²⁸ Prema lat. conventus.

²⁹ »k htomus«.

³⁰ Isp. *Uj. Klaič*, Prirodni zemljopis Hrvatske, Zagreb 1878., 263.

³¹ *Uj. Klaič*, Krčki knezovi Frankapani, Zagreb 1901., 235, 250 i dr.

³² *I. Kukuljević*, Acta croatica, Zagreb 1863., 63 (br. XL), i *D. Šurmin*, Hrvatski spomenici, Zagreb 1898., 156 (br. 87).

³³ Hrv. drž. arhiv, Katal. br. 48 f str. 109., i El. Mályusz u Levéltári Közlemények, Budapest 1926., 186. Isprava se naime nalazi u Budimpeštanskom arhivu u Acta mon. Modr. 2-D. L. 34, 397.

³⁴ Ispravu o tom činu donosi *Kukuljević* u transumtu isprave od 10. lipnja 1471. (t. j. u prijepisu modruškog kaptola) prenijevši je iz latiničkoga u glagoljsko pismo (isp. Acta croatica br. XCI), *Šurmin* (o. c. str. 266, br. 167) prenosi tu ispravu u ćirilskom prijepisu i pritom, mada tekst prenosi iz *Kukuljevića*, počinja jednu nerazumljivu pogrešku, t. j. promijenio je *Kukuljevićevu* glagoljsku godinu *č. u. m. v* (=1463) u *č. u m. e* (=1466). *Šurminovo* datiranje preuzeo je bez kontrole *Uj. Klaič* u Krčkim knezovima str. 252-255 i tako sam čin stavio u g. 1466., dakle poslije *Žigmuntove* smrti, i iz toga izveo druge krive zaključke. Da je ispravna baš godina 1463., govori ne samo kontekst isprave i *Kukuljevićevo* čitanje, nego i to, da u Arhivu Jugosl. akademije (sign. DC I 7) postoji jedna kopija iste isprave od 31. ožujka 1463. na latinskom jeziku s oznakom »*Actorum Conventus S. Nicolai prope Modrusiam, No 9*«. Ona ni je transumt druge isprave i nema autenticiteta, ali je u stilizaciji jasnija od hrvatske u *Kukuljevića* i *Šurmina*. Hrvatsku ispravu nisam mogao kontrolirati, jer je nisam pronašao.

³⁵ *Kukuljević*, o. c. br. LXXVI i *Šurmin*, o. c. str. 239 br. 145.

³⁶ *Kukuljević*, o. c. 98 br. LXXX, i *Šurmin*, o. c. 247 br. 153.

³⁷ *Kukuljević*, o. c. br. LIII, i *Šurmin*, o. c. 182 br. 104.

³⁸ *Kukuljević*, o. c. LIX, i *Šurmin* o. c. 191 br. 112.

³⁹ *Kukuljević*, o. c. XLVI, i *Šurmin* o. c. 168 br. 96.

⁴⁰ *Kukuljević*, o. c. XCIII, i *Šurmin* o. c. 270 br. 170.

⁴¹ *Kukuljević*, o. c. XCVII, i *Šurmin* o. c. 275 br. 175.

⁴² Ova je isprava u Budimpeštanskom arhivu (Acta mon. Modr. 2-D. L. 34397), a regist joj donosi *El. Mályusz* u Levéltári Közlemények, Budapest 1926., 186. Kratak joj je sadržaj i u rukopisu *Extractus actorum Monasterii S. Nicolai supra Modrussiam fundati* u Državnom arhivu u Zagrebu (Katal. br. 48 f str. 109).

⁴³ *Kukuljević*, o. c. br. LIX i *Šurmin* o. c. br. 112. Važno je dodati, da ova isprava, koja se danas nalazi u zbirci glagoljskih isprava Jugosl. akademije, ima na dnu i ime pisara (što su *Kukuljević* i *Šurmin* izostavili): *Više pisani listu pisahb e [...] sa Lupetičo kemonik v Seni po prošni otac' više pisanihb*.

⁴⁴ Nalazi se u dosta mladoj kopiji u Arhivu Jugosl. akademije.

⁴⁵ *Kukuljević* o. c. br. LXXI i *Šurmin* o. c. br. 136.

⁴⁶ *Kukuljević* o. c. br. LXII i *Šurmin* o. c. br. 141.

⁴⁷ *Kukuljević* o. c. br. 81 i *Šurmin* o. c. br. 154. U jednoj latinskoj kopiji te isprave (Jugosl. akad. II d 141) datum je te isprave 18. IV, kao i u Farlatija V, 306; tu se fra Stanislav naziva »Stanislaus de Polonia«.

⁴⁸ Ispor. Akademijski rječnik s. v. Lcdan.

⁴⁹ *Kukuljević* o. c. br. XCI i *Šurmin* o. c. br. 167.

⁵⁰ *Kukuljević* o. c. br. XCVIII i *Šurmin* o. c. br. 176.

⁵¹ *A. Eggerer*, Fragment panis corvi protoeremitici seu reliquiae Annalium eremico-nobilitarum ordinis fratrum eremitarum sancti Pauli primi eremite, Viennae 1663., I, 241.

⁵² Rukopis u Arhivu Jugosl. akademije sign. II b 143 nosi naslov: *Catalogus autorum ex Religiosis Ordinis S. Pauli I Eremitae collectus per P. F. Nicolaum Benger Croatam Crisiensem eiusdem ordinis. Ex autographo Ms. in Bibliotheca Cath. Eccl. Zagradiensis asservato*. Citat sa str. 54. (Izvornik u Sveuč. bibl. u Zagrebu (MP 127).

ZUSAMMENFASSUNG

Hier werden zwei kroatisch-glagolitische Urkunden in lateinischer Transkription publiziert. Mit einer Urkunde überlässt Fürst Johann von Krk (Frankopan) am 5. August 1372. dem paulinischen Kloster St. Spas (Salvator) bei Senj einige Einkommen für ihre Besitze in Baška auf der Insel Krk. Mit der zweiten Urkunde von 8. Mai 1452. Fürst Sigmund Frankopan schenkt denselben Ordensbrüdern einen Mühlplatz an der Švica (bei Otočac). – Die erste Urkunde gehört zu den ältesten erhaltenen glagolitischen Urkunden, und ist auch paleographisch als ein von den ältesten Beispielen der glagolitischen Schnellschreibung interessant.

Die Pauliner aus Senj haben später in Baška ein Hospitium errichtet, und zwar bei der Kirche der hl. Kosmas und Damian, die ihnen von dem Fürst Johann im J. 1455. geschenkt wurde. Der Hospitium vegetierte bis zur Aufhebung des Mutterklosters in Senj zur Zeit des Kaisers Josef II.

Von den Namen, die in den Urkunden erwähnt werden, ist der bedeutendste fra Stanislav aus Polen, der langjährige Vikarius der kroatisch-istrianischen paulinischen Provinz, welche die glagolitische Liturgie und glagolitische Schrift gebrauchte. Er hat sogar für die Glagoliten die Regeln, Konstitutionen und Reden des hl. Augustin übersetzt.

Handwritten text in a medieval script, likely a list or document. The text is written in a dark ink on a light-colored parchment or paper. The script is dense and appears to be a form of Latin or a related medieval language. The document is heavily damaged, with a large, dark, irregular stain or hole in the center, obscuring several lines of text. The remaining text is arranged in approximately 15 horizontal lines. The first line begins with a large initial letter, possibly 'A'. The text continues down to the bottom of the page, where it ends with a few more lines of writing. The overall appearance is that of an ancient, well-used document that has suffered significant wear and tear.

Listina kneza Anža od 5. VIII. 1372.

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or letter. The text is dense and spans several lines, with some large initials at the top left. The script is characteristic of the 15th century, possibly from the region of the Kingdom of Hungary or the Holy Roman Empire. The document is written on aged, slightly stained paper.

Darovnica kneza Žigmunta od 8. V. 1452.